

Töajõu vaba liikumine – probleem või võimalus Eestile?

Epp Kallaste (RiTo 7), Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS analüütik

Kaia Philips (RiTo 7), Tartu Ülikooli statistikaõppetooli dotsent

Euroopa Liidu liikmesriigid kardavad liidu laienemisel sisserände hüppelist kasvu. Eesti üldsuse mured on aga pigem vastupidised.

Töajõu vaba liikumise võimaluse laienemine Euroopa Liidu uutele liikmesriikidele on tekitanud palju kõneainet ja vaidlusi nii liidus endas kui ka Eestis. Euroopa Liidus kardetakse, et suurenev immigrandide vool mõjutab otseselt olukorda tööturul: liikmesriikide töajõul raskenevad töö leidmise võimalused kodustel tööturgudel, suurenev immigrandide vool muudab keerulisemaks sotsiaalkindlustussüsteemide toimimise, suureneb üldine ebakindlus ja väheneb kultuuriline identiteet. Tegemist on immigratsiooniga seotud traditsiooniliste hirmudega. Näiteks arvab Saksamaa kantsler Gerhard Schröder, et kui migratsioonile tõkkeid ei kehtestata, ei suuda Saksamaa Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest pärit migrantidega toime tulla (Kunz 2002, 7).

Eestis kardetakse aga pigem kvalifitseeritud töajõu, eriti nooremate töötajate ulatuslikku väljarändamist ning sellest tulenevat töajõupuudust ja majanduse konkurentsivõime vähenemist.

Käesolevas artiklis anname ülevaate sellest, millised on migratsiooni mõjutegurid, kui suureks võib kujuneda migratsioon Eestis Euroopa Liiduga ühinemisel ning milline on selle mõju Eesti tööturule.

Tõuke- ja tõmbetegurid

Empiirilistes uurimustes kasutatakse rahvusvahelise migratsiooni selgitamiseks põhiliselt tõmbe- ja tõuketeooriat. Alljärgnevalt toome ära hulga tegureid, mis ühest küljest võivad riigipiire ületavale töajõu liikumisele kaasa aidata, teisalt aga migratsiooni takistada.

Vastavalt sellele, kas mõjutegur lähtub migratsiooni päritolu- või sihtriigist, eristatakse migratsiooni tõuke- ja tõmbetegureid. Mitmed mõjutegurid võivad olla korraga nii tõuke- kui ka tõmbetegur. Järgnevalt on kirjeldatud põhilisi, empiirilises analüüsis enimkasutatavaid rahvusvahelist töajõu liikumist mõjutavaid tegureid (The Free Movement... 2001, 26–28).

Peamine rahvusvahelist migratsiooni ajendav tegur on sissetulekute lõhe ehk indiviidi või perekonna sissetulekute erinevus riigiti. Põhiline sissetulekute erinevus tuleneb riikide erinevatest palgamääradest, kuid ka sissetulekute ostujõust ja sotsiaalkindlustussüsteemide erinevusest. Tegemist on neoklassikalisest majandusteooriast tuleneva migratsioonikaalutlusega, kus olemasolevat sissetulekut võrreldakse tulude-kulude vahega, mis kaasneb võimaliku migratsiooniga teise riiki.

Peale palkade absoluutse erinevuse tuleb arvestada ka riikide elukallidust ja migratsioonikulusid (kulude puhul hinnatakse lisaks konkreetsetele reisi- ja majutuskuludele ka võimalikke psühholoogilisi lahkumiskulusid). Palga suuruse kõrval tuleb arvestada samuti tööhõive võimalustega sihtriigis (tõenäosus leida sobiv töö, leida samal tasemel töö, tõenäosus, et teised pereliikmed leiavad töö jne). Empiirilistes analüüsides on leitud, et migratsiooniotsuse tegemisel peaksid perekonna praegune ja oodatav sissetulek minimaalseltki erinema. Palgamäärade ühtlustumise kiirus (makrotasandi majandusarengu ühtlustumine mõõdetuna sisemajanduse koguprodukti väärtuses) eri riikides on tööjõu migratsiooni prognoosimisel samuti oluline indikaator.

Suurt tööpuudust migratsiooni päritoluriigis käsitletakse kui tõuketegurit, mis võib kohalikes tekitada soovi emigreeruda. Samal ajal võib kõrge tööpuuduse määr sihtriigis migratsioonihuvi ka vähendada. Teisalt võib kõrge tööpuudusega riikides olla väga suuri erinevusi tööjõu nõudluses ja pakkumises majandusharude ja ametialade lõikes ning mõnes sektoris esineda vajaliku tööjõu defitsiiti. Tööjõu vaba liikumise puudumisel toob see tihti kaasa illegaalse võõrtööjõu kasutamise.

Sihtriigi tööturul võib tekkida ka vajadus teatud liiki spetsialistide järele, kelle pakkumine on kohalikul tööturul piiratud. Sellises olukorras püütakse vastava kvalifikatsiooniga spetsialiste eri meetmeid kasutades teistest riikidest sihtriigi tööturule meelitada (nt roheline kaardi süsteem).

Mis vähendab valmisolekut?

Viimaseil aastail on migratsioonivoogude analüüsimisel muutunud oluliseks teguriks demograafilised protsessid ja elanikkonna vananemine. Nii paljusid Euroopa Liidu liikmesriike kui ka kandidaatriike mõjutab tugevasti elanikkonna üldine vananemine, mis seab liikmesriigid küsimuse ette, kuidas säilitada piisav tööealise elanikkonna hulk edasise majandusliku kasvu saavutamiseks ning pensioni- ja sotsiaalkindlustussüsteemide edukaks toimimiseks. Tööjõupuuduse leevendamiseks nähakse eelkõige kolme võimalust: vähendada tööpuuduse määra, suurendada tööjõu osalusmäärasid ning importida tööjõudu teistest riikidest.

Geograafiline lähedus on mõjutegur, millel alatiseks lahkuda sooviva migrandi silmis otsustavat tähtsust ei ole. Küll aga on potentsiaalse sihtriigi lähedus väga tähtis neile, kes eelistavad säilitada sidemeid kodumaaga või plaanivad teises riigis töötada ajutiselt. Geograafiline lähedus on veelgi olulisem pendelmigratsiooni intensiivsuse tõstmisel, mis on iseloomulik piiräärsetele regioonidele.

Migratsiooni traditsiooni ja sotsiaalsete võrgustike olemasolu on oluline eeldus migratsioonile kindlast (emigratsiooni traditsiooniga) päritoluriigist konkreetsesse sihtriiki. Kui mingis sihtriigis on juba tekkinud ühe rahvuse baasil etnilised kogukonnad, on tulevastel samast rahvusest migrantidel seal kogukonna abiga ja informatsiooni tõttu töökohta lihtsam leida. Tavaliselt on siis ka migratsiooniga kaasnevad kulud väiksemad. Peale selle teavitavad sihtriigi etnilised kogukonnad suhteliselt kiiresti potentsiaalseid migrante, kui tööturu

olukord halveneb, sotsiaalkindlustussüsteem karmistub jms, vähendades kiiresti nende migratsioonimotivatsiooni.

Eestist on siiani toimunud suurem migratsioon Soome, Saksamaale ja Rootsi. Samal ajal ei ole neis riikides tekkinud suuri eestlaste kogukondi, kes väljarände potentsiaali mõjutaksid.

Kultuuri- ja keelebarjäärid mängivad migratsiooniotsuse tegemisel tähtsat rolli, kui kaalumisel on päritoluriigist pikaks ajaks lahkuda. See nõuab tavaliselt teise riigi kultuuri ja traditsioonidega kohanemist ning eelkõige võõrkeele omandamist. Tööjõu mobiilsus on tihti suhteliselt piiratud isegi ühe rahvusliku tööturu piires, kus puuduvad kardinaalsed erinevused keele ja kultuuri osas. Järelikult enda identifitseerimine mingi väikese kogukonna liikmena või seostamine kindla piirkonnaga vähendab märgatavalt migratsiooniks valmisolekut.

Üsna palju mõjutavad migratsiooniotsuseid majanduskasvu ootused, arvesse võetakse lähte- ja sihtriigi poliitilist stabiilsust. Kui lähteriigis oodatakse suuremat majanduskasvu kui sihtriigis, hoiab see üldjuhul migratsiooni tagasi. Eesti puhul ei saa jätta arvestamata, et kuigi meie majanduskasv on keskmiselt kiirem kui Euroopa Liidu riikides, jäävad siinsed sissetulekud veel pikaks ajaks nende omadest väiksemaks.

Eelmiste laienemiste kogemus

Euroopa Liidu üle-eelmine laienemisvoor toimus 1980. aastail, kui ühinesid Kreeka, Hispaania ja Portugal, ning eelmine 1995. aastal, kui Euroopa Liitu astusid Austria, Rootsi ja Soome. Need kaks laienemist lahknevad teineteisest selle poolest, et viimased ühinejad erinesid majandusarengult vanadest liikmesriikidest suhteliselt vähem kui 1980. aastail liitujad. Et suhteliselt sarnane majandusareng ei tekita tavaliselt suuri migratsioonivooge, võrreldakse praegust idalaienemist eelkõige Kreeka, Portugali ja Hispaania astumisega Euroopa Liitu.

Kui laienemine toob kaasa ulatuslikud migratsioonivood, võiks oodata, et võõrtööjõu osatähtsus on liikmesriikides eeltoodud aastate jooksul muutunud. Aga nagu näitab joonis 1, kus on kujutatud võõrtööjõu osatähtsust Euroopa Liidu riikide kogutööjõus 1988. ja 1998. aastal, võib täheldada mõningaid muudatusi, kuid üldiselt ei ole võõrtööjõu osatähtsus tuntavalt kasvanud. Pealegi tuleb silmas pidada, et Saksamaal ja Austrias on võõrtööjõu osatähtsust suhteliselt palju mõjutanud tööjõu sissevool väljastpoolt Euroopa Liitu.

Joonis 1. Võõrtöajõu osakaal Euroopa riikides

ALLIKAS: Ghose 2002.

Hispaania ja Portugali liitumisel Euroopa Liiduga rakendus tööjõu vabale liikumisele ka üleminekuperiood, mille pikkuseks kehtestati algul seitse aastat ja mida hiljem lühendati kuuele aastale, sest suuri migratsioonivoogusid ei tekkinud. Igal aastal taotles Euroopa Liidu liikmesriikides tööloaba ligikaudu 1000 Hispaania ja 6000 Portugali töötajat. Pidades silmas nende riikide rahvaarvu – Hispaanias ligikaudu 39 miljonit ja Portugalis 10 miljonit –, on selline migratsioon vähetähtis.

Üleminekuperioodi lõppedes Hispaania emigratsioonis muudatusi ei toimunud. Portugalist emigreerujate arv mõnevõrra suurenes, jõudes aastas 30 000-ni. Ent kui arvestada ka teisesuunalist migratsiooni, oli Hispaania ja Portugali rahvastik teistes Euroopa Liidu riikides 1995. aastaks väikesearvulisem kui enne laienemist (The Free Movement... 2001, 15).

Ümberasumine pole odav

Ka eelmiste laienemiste ajal oli vahe liikmesriikide ja liitujate elatustaseme vahel küllalt suur: liitujate SKP inimese kohta (ostuvõimepariteedi alusel) jäi ligikaudu 1/3 võrra alla liikmesriikide vastavale näitajale (Straubhaar 2001, 169). Seega tundub, et sissetulekute vahe ei ole vähemalt niisugusel tasemel suuteline märkimisväärseid migratsioonivoogusid tekitama.

Migratsiooni madala taseme põhjustena on välja toodud mitmeid asjaolusid (Philips, Priinits, Rööm, Vörk 2002, 70), sealhulgas lõunapoolsete riikide elustandardi tõus, mis vähendab väljarändamise motiivi, naiste tööhõive kasv, mis tähendab, et uues riigis on vaja leida ühe töökoha asemel kaks, sotsiaalse võrgustiku kadumine ja ka keelebarjäär. Straubhaar (2001, 170) peab olulisimaks migratsiooni pidurdajaks nn kohaliku toimetulekuoskust. Inimesel on teadmised ja oskused sissetulekute teenimiseks ja nende kulutamiseks oma koduriigis. Teises riigis peab ta need oskused uuesti omandama. Selliste oskuste omandamine teeb väljarändamise kalliks ja ratsionaalne otsus on mitte liikuda. Veelgi enam, suurem osa inimestest eelistab ebakindlale ja tundmatule muutusele *status quo*'d. Ta toob ka välja, et Euroopa Liidu riikide väga soodsad sotsiaalkaitstesüsteemid ei soodusta liikumist liikmesriikide vahel. Kasulik on olla isegi pikka aega töötu ühes riigis kui minna tööle teise riiki.

Viimaseks ei saa jätta märkimata, et kaubavahetus liikmesriikide vahel on arenenud palju kiiremini kui tööjõu liikumine. Rahvusvahelise majanduse Hecksler–Ohlin–Samuelsoni teooria kohaselt ühtlustuvad toodangutegurite hinnad seetõttu kaudselt ja kaubavahetus asendab osaliselt töötajate liikumist. Samas on teadlasi (Boeri, Brücker 2001, 7), kes väidavad, et viimane asjaolu ei mängi migratsiooni määramisel erilist rolli, sest kaubavahetus on juba praegu peaaegu piiranguteta. Pealegi toodavad Euroopa Liidu ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikide tootjad erinevates kvaliteedisegmentides.

Praeguse laienemise erinevused

Käimasolev Euroopa Liidu laienemine erineb eelmistest eelkõige selle poolest, et sissetulekud erinevad riigiti tunduvalt rohkem kui eelmiste laienemiste korral. Eesti tööstus- ja teenindussektori keskmine tunnipalk on Euroopa Liidu omast veidi vähem kui kaheksa korda madalam (joonis 2). Tunnipalk on leitud tööstus- ja teenindussektorite keskmisena (EMTAK-i klassifikaatori järgi sektorid C–K). Eurostati ja Eesti Statistikaameti andmed Eesti keskmise tunnipalga kohta ei lange päriselt kokku, kuid võrreldavuse huvides kasutatakse siin siiski Eurostati andmeid.

Palgatasemeid kõrvutades tuleb meeles pidada, et Eurostat ei ole antud juhul võtnud arvesse palkade erinevat ostuvõimet, sest Eesti palkade ostujõud on Euroopa Liidu keskmisega võrreldes vähem kui kaheksa korda madalam. Samas peame tunnistama, et isegi kui reaalne palkade erinevus oleks poole väiksem, on vahe küllalt suur, et inimesed hakkaksid kaaluma töötamist välismaal. Seetõttu võib antud juhul osutada sissetulekute lõhe suuremaks tõmbeteguriks kui eelmiste laienemiste ajal.

Joonis 2. Tunnipalk kandidaatriikides ja Euroopa Liidus 2000. aastal

ALLIKAS: Labour Cost in the EU, Eurostat news release 23/2003, 3.03.2003; autori arvutused.

Võrreldes sissetulekute taset SKP-na inimese kohta ostujõupariteeti arvestades, moodustab Eesti SKP üksnes 42% Euroopa Liidu keskmisest (Statistics in Focus 2002). Seega võib sissetulekute suur erinevus kujuneda meile migratsiooni peamiseks tõuketeguriks. Kuna Eesti SKP kasvab keskmiselt kiiremini kui Euroopa Liidu keskmine, peaks see teoreetiliselt vähendama välja rännata soovijate arvu. Samal ajal hinnatakse konvergensti väga pikaajaliseks protsessiks. Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt kulub praeguse majanduskasvu tempo jätkudes üheksateist aastat, et Eesti jõuaks 75 protsendi tasemele Euroopa Liidu keskmisest SKP-st inimese kohta (Real Convergence... 2001).

Ülejäänud tõmbe- ja tõuketegurite osas Kesk- ja Ida-Euroopa riigid Euroopa Liidu praegustest liikmesriikidest nii palju ei erine. Tööpuudus Eestis oli 2002. aastal 10,3% (Eesti Statistikaamet), Euroopa Liidus ligikaudu 7,5% (Unemployment Rate... 2003). Seega on Eesti tööpuuduse näitajad selgelt emigratsiooni soosivad. Need näitajad Euroopa Liidu riikides on väga erinevad (joonis 3), mis tähendab, et liikmesriikide endi vahel peaksid liikuma suured migratsioonivood.

Joonis 3. Tööpuuduse määr 2002. aasta juulis (vanusegrupp 15–64)

ALLIKAS: Euro-Zone Unemployment up to 8,4%, Eurostat news release 94/2002, 06.08.2002; Eesti Statistikaamet.

Aastast 1995 on Eestis tööealine elanikkond vähenenud, see jätkub ka edaspidi, sest sündimuskordaja on samuti vähenenud. Seetõttu võib arvata, et Eesti tööturul on oodata kaugemas perspektiivis suurenevat tööjõupuudust, mis vähendab migratsiooni. Veel enam –

piisava tööjõu tagamiseks võib vajalikuks osutuda täiendava immigratsiooni soodustamine. Seetõttu ei ole tööpuuduse argument Eesti migratsiooni märkimisväärne mõjutaja.

Mis puutub keelteoskuse ja kultuurilistesse barjääridesse, siis Eestis leiab 63% inimestest, et keeleoskus on välismaale tööle minemisel oluline takistus. 79% inimestest arvab, et välismaale tööle siirdumist takistab see, et pere ja sõbrad on Eestis (Saar Poll 2000). Kuna suurel osal Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest on Euroopa Liidu praeguste liikmesriikidega ühine maismaapiir ja kultuuritaust, võib praegune laienemine kaasa tuua märkimisväärse pendelmigratsiooni. Eestil on pendelmigratsiooni võimalus Soomega. See ei ole aga väga suur Eesti migratsiooni mõjutaja, sest tõenäoliselt ei ava Soome niikuinii oma tööturgu Eestile laienemise algsjärgus.

Uuringute hinnangud

Migratsiooni hindamise käesolevas kontekstis muudab keerukaks küsimus, kas minevikus toimunud sündmusi saab ekstrapoleerida tulevikku, s.t kas me saame kasutada eelmiste laienemiste kogemusi uute sündmuste hindamiseks. Teine probleem on selles, kui palju saab spekuleerida võimaliku migratsioonipotentsiaali osas, kui siiani on väljarändamine olnud seadustega äärmiselt piiratud. See kõik teeb migratsiooni ökonomeetrilise hindamise eriti keerukaks ja vastavalt on ka tulemused suhteliselt vähe usaldusväärsed.

Migratsiooni hindamisel kasutatav küsitlusmeetod annab enamasti ülehinnatud migratsioonipotentsiaali. Paljud inimesed vastavad küsimusele, kas nad tahaksid lääneriikidesse tööle minna, sellepärast jaatavalt, et vastates ei teki neil mingeid kohustusi ning nad pole hiljem vastustega seotud.

Mitmesugustele uuringutele tuginedes kujuneb paari aastakümne jooksul pärast tööjõu vaba liikumise kehtestamist migratsiooni keskmiseks ulatuseks Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest 3–4% sealsest rahvastikust (tabel 1). Võttes arvesse ka kodumaale tagasipöörduvaid inimesi, hinnatakse migratsiooni netosuurusiks ligikaudu 1–2% Kesk- ja Ida-Euroopa riikide rahvastikust ehk 0,4% Euroopa Liidu riikide rahvastikust. Netomigratsioon on seega kokku ligikaudu 1,5 miljonit inimest (Straubhaar 2001, 169; The Free Movement... 2001, 34).

Tabel 1. Uuringute hinnangud potentsiaalsele migratsioonile Euroopa Liidu kandidaatriikidest tööjõu vaba liikumise printsiibi rakendumisel

Autorid	CC8* migrandid		CC10*** migrandid	
	kokku	aastas (10 aasta jooksul)	kokku	aastas (10 aasta jooksul)
Brücker, Boeri (2000)	860 000 (10 aasta jooksul)	70 000 väheneb	1,4 mln (10 aasta jooksul)	120 000 väheneb 50 000

(ainult töötajad)		kuni 30 000		
Boeri, Brücker (2000) (kõik migrandid)	1,8 mln (10 aasta jooksul)	200 000 väheneb 85 000	2,9 mln (10 aasta jooksul)	335 000 väheneb 145 000
Sinn et al (2001)	2,7 mln (15 aasta jooksul)	240 000 väheneb 125 000	4,2 mln (15 aasta jooksul)	380 000 väheneb 200 000
Walterskirchen, Dietz (1998)		160 000 väheneb 110 000		
Bauer, Zimmermann (1999)	2,5 mln (15 aasta jooksul)			200 000
Fassmann, Hintermann (1997)	720 000 (pikaajaline migratsioon)			
Hille, Straubhaar (2000)				270 000 suureneb 790 000
Salt et al (1999)	2,25 mln (15 aasta jooksul)	140 000		
Rusikareegel (Straubhaar 2001)	2,2–3,0 miljonit teisesuunalist migratsiooni arvestamata; 1,1–1,5 miljonit, arvestades ka teisesuunalist migratsiooni		3,2–4,2 miljonit teisesuunalist migratsiooni arvestamata; 1,6–2,1 miljonit, arvestades ka teisesuunalist migratsiooni	

* CC8 hõlmab Sloveenia, Tšehhi, Slovakkia, Ungari, Poola, Eesti, Läti, Leedu.

** CC10 hõlmab lisaks CC8-le Bulgaaria ja Rumeenia.

ALLIKAS: The Free Movement... 2001, 34.

Üldiselt on enamik uurijaid seisukohal, et algusaastail on väljarändamine suurem ning hakkab seejärel vaibuma. Mõne aja pärast hakkavad ka ajutiselt emigreerunud inimesed kodumaale naasma. Samuti tuleb ära märkida suurenevat tendentsi töövormide muutumisel – üha enam inimesi on hõivatud lühema- või pikemaajalistes projektides, mis samuti mõjutab migratsioonipotentsiaali.

Prognoosid Eesti kohta

2000. aastal elas teistes Euroopa riikides kokku 17 706 Eesti kodanikku (tabel 2), mis moodustab Eesti elanikkonnast väga väikese osa (1,2%). Ilmselt ei mõjuta see hulk ka Euroopa Liidu liikmesriikide majandust, seda enam, et mainitud arvud hõlmavad ka õppureid ja teisi tööturul mitteaktiivsete inimeste rühmi. Töötavate inimeste osa neis on ilmselt suurem kui välisriikidest tulu teeninud inimeste arv. See oli 2001. aastal 5300 inimest (Eesti Maksuameti andmeil) ehk 0,4% rahvastikust. Meie inimeste peamised sihtriigid on Soome, Saksamaa ja Rootsi.

Tabel 2. Teistes Euroopa riikides elavad Eesti kodanikud aastal 2000

Riik	Eesti kodanike arv	Riik	Eesti kodanike arv
Belgia	72	Liechtenstein	1
Taani	458	Madalmaad	111
Soome	10 839	Norra	301
Saksamaa	3 429	Portugal	1
Kreeka	39	Sloveenia	3
Ungari	33	Hispaania	52
Island	25	Rootsi	1 554
Itaalia	179	Šveits	90
Läti	487	Suurbritannia	32
Kokku			17 706

ALLIKAS: Council of Europe. Recent demographic developments in Europe 2001. Strasbourg 2001.

Euroopa Liidu laienemisel Eestist välismaale tööle suundujate arv oletatavasti suureneb. Eestis on tehtud kolm küsitlust, mille alusel saab hinnata välismaale tööle suundujate arvu: elutingimuste uuring 1999 (Kutsar 2002), EMOR-i uuring 2001, Saar Polli uuring 2000. Uuringute hinnangud välismaale tööle minejate osas kõiguvad 1,3%-st (elutingimuste uuring 1999) 14%-ni (EMOR-i küsitlusele 2001. aastal on viidatud Philips et al 2003 kaudu). Saar

Polli uuringu kohaselt soovib suure tõenäosusega alaliseks välismaale tööle minna 4% Eesti kodanikest. Kõik need numbrid on suuremad, kui lääneriikides tehtud uuringud Kesk- ja Ida-Euroopa riikide kohta keskmiselt prognoosivad. Arvestades, et Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest on usutavasti suuremad migratsioonivood Kesk-Euroopa piiriäärsetel aladel, peaks inimeste väljavool Eestist jääma alla 4% rahvastikust. Kuna inimesed küsimusele "Kas te lähete välismaale tööle?" vastates kipuvad oma migratsioonipotentsiaali üle hindama, võib arvata, et tegelik väljapoole migratsioon jääb 1–4% vahele. Seega tagasitulijaid arvestamata on praeguste uuringute hinnangul Eestist välja minevate inimeste arv 13 000 – 54 000.

Selline hinnang ei anna aga infot netomigratsiooni kohta. Keskmiselt hindavad uuringud, et ligikaudu pool inimestest tuleb Kesk- ja Ida-Euroopa riikidesse tagasi (või tuleb samapalju Euroopa Liidu riikide kodanikke või saavad Kesk- ja Ida-Euroopa riikide kodanikud Euroopa Liidu riikide kodanikeks või lahkuvad Euroopa Liidust, liikudes Euroopa Liidust välja) (Straubhaar 2001, 168). Sellisel juhul võiks netomigratsioon Eesti puhul olla 6500 – 27 000 inimest. Kui kõik migrandid oleksid tööjõulised (mis tegelikkuses ei ole tõenäoline), väheneks Eesti tööjõud 1–4%. Kuna tegemist on pikaajalise ja järkjärgulise protsessiga, jaguneb vähenemine hulga aastate peale.

Üldjuhul hindavad küsitlusandmed migratsiooni üle, kuid migratsiooni struktuuri kohta annavad arvatavasti parema pildi. Saar Polli uuringu (2000) kohaselt lähivad suurema tõenäosusega välismaale tööle õppurid, s.t noored inimesed. Alaliseks välismaale minejad loodavad leida tööd ennekõike spetsialistina või keskastme spetsialistina. Sellest võib järeldada, et lahkuvad pigem noored kvalifitseeritud töötajad, mis tähendab ajude väljavoolu ja pindlikuma tööjõu lahkumist. Kui samas vaadata kõiki inimesi, kes soovivad kas alaliselt või ajutiselt mujale tööle minna, siis selgub, et enim soovitakse leida tööd abi- ja lihttöölisena ning teenindaja ja oskustöölisena. Seetõttu võib oodata, et Eestist lahkub inimesi ka lihtsamale tööle, mis mõningal määral võib meil leevendada tööpuudust. Statistika näitab, et suurem osa Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest pärit inimestest töötab teenindussektoris ja teistel madalamat kvalifikatsiooni nõudvatel tööintensiivsetel aladel, näiteks ehitusel (Kunz 2002, 19; Persson, Neubauer 2002, 9).

Enamik Euroopa riike rakendab Eesti töötajate vaba liikumise suhtes üleminekuperioodi, seepärast pole oodata hüppelist migratsiooni Euroopa Liiduga liitumise algusaastail. Üleminekuperioodil võivad liikmesriigid rakendada tööjõu sissevoolu piiramiseks kehtivat riiklikku seadusandlust. Üleminekuperioodi kogupikkus võib olla seitse aastat ning selle perioodi vajalikkus tuleb üle vaadata esmalt kahe, seejärel kolme aasta möödudes. Üleminekuperioodist loobumisest on teatanud praegu Rootsi, Taani, Iirimaa, Suurbritannia ja Holland.

Ajude väljavoolu oht

Prognoositavad migratsioonivood on Eesti osas tõenäoliselt liiga väikesed, et neil oleks märkimisväärset mõju tööpuudusele ja palkade tasemele.

Suure tööpuudusega riigis aitab emigratsioon leevendada tööpuudust. Kui välismaale lahkuvad inimesed, kes muidu töötaksid, jäävad nende töökohad vabaks ja need täidetakse

töötutega. Kui aga emigreerub eelkõige kõrgelt kvalifitseeritud tööjõud, tekib nn ajude väljavoolu oht. See tähendab, et riigi tööturul ei jätku vastava kvalifikatsiooniga tööjõudu, mis vähendab majanduse konkurentsivõimet.

Eesti jääb Euroopa Liidu laienemise algusaastail eelkõige emigratsioonimaaks, kus emigratsioon ületab immigratsiooni. Meie kõrget tööpuudust arvestades võiks arvata, et emigreerumine toob Eesti tööturule kasu, sest töötud saavad siis suurema tõenäosusega tööd leida. Et aga Eesti tööpuuduse põhjus arvatakse olevat suuremas osas struktuurne tööpuudus, siis tegelikkuses tuleks tööpuuduse vähendamiseks ajakohastada inimeste kvalifikatsiooni. Seetõttu on väheusutav, et Eesti töötute töövõimalused migratsiooni suurenemisel tunduvalt paranevad. Pigem süveneb teatud ametialadel tööjõupuuduse probleem veelgi.

Eestile võib emigratsioonist tulla kasu, sest välismaal tööd leidnud inimesed toovad siia raha. Uuringud kinnitavad, et suurem osa migratsioonist on ajutine. Ajutine migratsioon, s.t mingi aja välismaal töötamine ja seejärel koju tagasipöördumine, toob sageli kodumaisele majandusele kasu, eriti kui inimesed töötavad välismaal lühikest aega saamaks kõrget palka, mida nad kulutavad aga Eestis. Lühemat või pikemat aega välismaal töötamine toob endaga kaasa ka töötajate oskuste ja teadmiste suurenemise, mida nad hiljem saavad rakendada Eesti tööturul. Tegemist on nn õppimise efektiga, kus välismaal töötamine suurendab inimkapitali väärtust: aitab täiendada oskusi, sõlmida uusi kontakte, parandada keeleoskust. See suurendab tööjõu väärtust. Et suurem osa välismaale siirdujaist on noored, tuleks rakendada mehhanisme, mis motiveeriks neid koju tagasi pöörduma.

Migratsiooni mõju palkade kasvule Eestis on oletatavasti väike. Kuigi siit läheb välismaale suurema tõenäosusega noor kvalifitseeritud tööjõud, ei ole usutav, et tekib üldine migratsioonist tulenev tööjõupuudus. Samal ajal võib migratsioon mõjutada teatud sektorite palkade taset.

Näiteks tuntakse enamikus Euroopa Liidu riikides suurt puudust tervishoiutöötajast, mis johtub vananevast elanikkonnast ja üldisest heaolu kasvust. Praegu erinevad tervishoiutöötajate palgad Põhjamaades ja Eestis veelgi rohkem kui keskmised palgad. Selline seis, kus välisriik täiendavalt soodustab võõrtööjõu sissevoolu, samal ajal kui kodumaal tööjõu liikumisele takistusi ei tehta, võib viia olukorrani, kus teatud valdkondades tekib nii suur tööjõupuudus, et palgatõus on vältimatu.

Lõpetuseks võib väita, et kuna ennustatav migratsioon jääb suhteliselt väikeseks, ei mõjuta see eriti tööturuga ega palku. Vaba tööjõu liikumise rakendumisel võib olla aga mõnele valdkonnale nii suur mõju, et vältimatuks osutuvad ka palgatõus ja/või vastava kvalifikatsiooniga tööjõu puudus. Üks selliseid valdkondi võib olla äsja mainitud tervishoid.

Kokkuvõttes võib mingil määral oodata kvalifitseeritud ja noorema tööjõu lahkumist Eestist, mis ilmselt ei tekita aga tuntavaid probleeme tööturul. Sellisest migratsioonist võib tulla isegi kasu, sest tagasi pöördudes on inimeste oskused ja teadmised suurenenud ning nende väärtus tööturul tõuseb. Oluline on soodustada noorte inimeste tagasipöördumist Eestisse.

Kasutatud kirjandus

Boeri, T., Brücker, H. (2001). Eastern Enlargement and EU–Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities. IZA, Discussion Paper No 256, February.

Council of Europe (2001). Recent Demographic Developments in Europe 2001. Strasbourg.

Eesti Statistikaamet. <http://www.stat.ee>, 5.04.2003.

Euro–Zone Unemployment up to 8,4%. Eurostat news release 94/2002, 6.08.2002.

Ghose, A. K. (2002). Trade and International Labour Mobility. ILO Employment Paper 2002/33.

Kunz, J. (2002). Labour Mobility and EU Enlargement – a Review of Current Trends and Debates. DWP. <http://www.etuc.org/ETUI/Publications/DWP/02Kunz.pdf>, 15.04.2003.

Kutsar, D. (toim) (2002). Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. Norbalt II. Tartu Ülikool, Rakenduslike Sotsiaaluuringute Instituut FAFO (Norra). Tartu.

Labour Cost in the EU. Eurostat news release 23/2003, 3.03.2003.

Persson, O. L., Neubauer, J. (2002). East–to–West Migration and Labour Market Integration in the Baltic Sea Region – History, Current Trends and Potential. NORDREGIO, Paper to be presented at the 15th European Advanced Studies Institute in Regional Science, Emerging Market Economies and European Economic Integration. Eksjö, 10–16 June.

Philips, K., Priinits, M., Rõõm, M., Võrk, A. (2002). Euroopa Liiduga ühinemise mõjud palkadele ja tööjõu vabale liikumisele. Tartu Ülikooli majandusteaduskond.

Philips, K., Priinits, M., Võrk, A. (ilmub 2003). Migratsiooniga kaasnevad probleemid Euroopa Liidu idalaienemisel. Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit, konverentsi ettekanne.

Real Convergence in Candidate Countries (2001). Past Performance and Scenarios in the Pre–Accession Economic Programmes. European Commission. ECFIN/708/01–EN. Brussels. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/enlargement/2002/con v161101en.pdf, 15.04.2003.

Recent Demographic Developments in Europe 2001 (2001). Council of Europe. Strasbourg.

Russell, S. S. (1995). International Migration: Implications for the World Bank. The World Bank, Human Capital Development and Operations Policy, Working Paper HROWP 54. http://www.worldbank.org/html/extdr/hnp/hddflash/workp/wp_00054.html, 15.04.2003.

Saar Poll (2000). Tööjõu liikumise uuring. Detsember 2000, elanikkonna monitooring.

Statistics in Focus, Economy and Finance. Eurostat, Theme 2–59/2002.

Straubhaar, T. (2001). Migration Policies and EU Enlargement. East–West Migration: Will It Be a Problem? – Intereconomics, July/August, pp 167–170.
http://www.hwwa.de/Publikationen/Intereconomics/2001/ie_docs2001/ie0104-straubhaar.pdf, 15.04.2003.

The Free Movement of Workers in the Context of Enlargement (2001). European Commission Information Note.
http://europa.eu.int/comm/enlargement/docs/pdf/migration_enl.pdf, 15.04.2003.

Unemployment Rate ILO Definitions, Seasonally Adjusted, Eurostat Euro Indicators, 2003.
<http://europa.eu.int/comm/eurostat/Public/datashop/print-product/EN?catalogue=Eurostat&product=1-un020in-EN&mode=download>, 15.04.2003.